רב יחיאל ויינר

בגדר הדין "מעשה שבת" ובפרט ההתייחסות ללאו ד"לא תאכל כל תועבה"

הגמ' בב"ק עא. הביא מחלוקת בתבשיל שנתבשל בשבת:

א. דלר"מ בשוגג יאכל במזיד לא יאכל,

ב. לר' יהודה בשוגג יאכל למוצא"ש במזיד לא יאכל עולמית,

ג. ולר' יוחנן הסנדלר בשוגג יאכל למוצא"ש רק לאחרים במזיד אסור לעולם אף לאחרים.

ואח"כ שואלת מאי טעמא דר' יוחנן הסנדלר ומת' שלמד ממה דכתיב "ושמרתם את השבת כי קודש היא" מה היא קודש אף מעשיה קודש ובמסקנא שם מובא שהיא מח' אי האיסור מה"ת וכהאי דרשא או רק מדרבנן ודרשינן להיפך "קודש היא" - היא קודש ולא מעשיה קודש.[1]

לעומת זה בגמ' חולין דף קטו. לאחר שהביא דעת ר' אשי שמקור האיסור אכילה גבי בשר בחלב למדים מקרא ד"לא תאכל כל תועבה" דדרשינן "כל שתיעבתי לך הרי הוא בבל תאכל," שואלת הגמ' "מבשל בשבת נמי לתסרי" דהא תיעבתי לך? ותי' דכתיב מיעוטא "קודש היא" דהיא קודש ולא מעשיה קודש. נמצא שבעלי הגמ' כאן הכריעו כמ"ד מעשה שבת דרבנן.[2]

---

[1] וצ"ע איך תקנו חכמים איסור היכי שהתורה התירו הדבר להדיא (עי' בט"ז הידוע יו"ד קנט:א על הפסוק "ולנכרי תשיך"). וחשבתי דשמא מה שלמדנו ממיעוטא דקרא לא חשוב להדיא (אצלינו "קדש היא" ולא מעשיה קודש הוי בגדר "מכלל לאו אתה שומע הן"). וכסניף לזה מה שלדעת ר' יוחנן הסנדלר למדים מהאי קרא לרבות מעשיה שדינם כקודש ואסור באכילה (פי' היפוך הלימוד של ר' יהודה). הרי שיש ללמוד אותו פסוק לאסור מעשה שבת, משא"כ גבי רבית כתוב להדיא שישיך הנכרי, ואין מקום לפקפק ורק כה"ג נתכוון הט"ז.

[2] לכאו' מזה יוצא שבעצם יש לאו דכל שתיעבתי לך בכל התורה כולה ורק בשבת מיעטא רחמנא אלא דעי' כאן בהמשך דרק אצל איסורים שדינם חמורים כ"כ כשבת ועפ"ז מובן מה שמצינו מדי פעם לפעם שפלפלו האחרונים לבאר למה לא שייך האי לאו באותו ענין שדנים בה. ועי' רש"י שם שהוסיף לבאר קו' הגמ' שמעשה שבת יהא אסורה מה"ת שמסוגיא לעיל טו. מובא שהאיסור אכילה היא רק לו אבל לאחרים שרי ואילו היא דין תורה אין מקום לחלק כן דלא מצינו מאכ"א דאסור לחלק אחד של עם ישראל ושרי לחלק השני.

ולכאו׳ צ״ע למה בסוגיא דבב״ק לא מק׳ אליבא דר׳ יוחנן הסנדלר למה לי קרא ד״קדש היא״ והא כתיב ״לא תאכל כל תועבה״? ואין לת׳ כמו בסוגיא דחולין דהא לר״י הסנדלר לא דרשינן מיעוטא דהיא קודש וכו. ונ״ל לומר דקושיא מעיקרא ליתא שדעת ר״י הסנדלר היא כמו שאר האמוראים דפליגי עם ר׳ אשי ולא למדו מקרא דלתכ״ת איסור אכילה כללי בכל מקום שתיעבתי לך אלא דין אחרת[3] (ולפי״ז מובן למה לא דריש מיעוטא להתיר מעשה שבת מקרא דקדש היא דלא הוה אסורה מחמת קרא דלתכ״ת וכדבארנו).

א. גדר הענין ״תועבה״

הגמ׳ שם ממשיך להקשות ״חורש בשור וחמור וחוסם פי פרה לתסרי״ ותי׳ מה שבת דחמירא מעשיה מותרים הני לא כש״כ. ממשיך הגמ׳ ״הזורע כלאים ליתסרי?״ וק׳ דגם זה יוכל ללמוד ק״ו ממעשה שבת דקל מיניה. ונראה לומר שהנידון בגמ׳ היא מה נקרא תועבה דעד כאן גבי חוסם פי פרה וחורש בשור וחמור שרק המעשה ״תועבה״ אבל התבואה שחרשה לא שייך לגוף העבירה (רק גבי מצוה מצינו לכמה דעות שאם נתקיימה ע״י עבירה נפסל משום מצוה הבא בעבירה אבל תשמיש דרשות לא) אז כה״ג למדים ק״ו משבת משא״כ כלאי זרעים דדמי לבב״ח שע״י מעשיו נתהוה התיעוב[4] (הפירות שהורכבו עי׳ רש״י ד״ה לתסרו) ומת״כ נפלה הק״ו משבת בבירה דמעשה שבת עצמו התיעוב ולא החפצא שעבד בה משא״כ בכלאי זרעים עריבוב הפרי היא התיעוב. ולפי אותו הגדרה יש לנו המפתח לבאר כמה דברים.

ב. ביאור הדרשא ״אל תאמר נפשי קצה בבשר חזיר״

על הפסוק (ויקרא כ:כז) ״ואבדיל אתכם מן העמים״ - דרש ר׳ אלעזר בן עזריה

> ״אל תאמר נפשי קצה בבשר חזיר... אלא יגיד אפשי אבל מה אעשה ואבי שבשמים גזר עלי״.

---

[3] עי׳ בספר המצות להרמב״ם לא תעשה קמ׳ ובהל׳ פסולי המוקדשין (יח:ג) וכן בספר החינוך פ׳ ראה מצוה תסט׳ שהמטיל מום בבכור בהמה אסור לאוכלה ולהרמב״ם גם בשאר קדשים.

[4] עי׳ לקח טוב להרה״ג ר׳ יוסף ענגאל כלל ג׳ שלמ״ד אפשר לסוחטו אסור גבי בב״ח היינו מפני שהתיעוב היא הבישול עצמה אפי׳ אם עכשיו לא ניכר בה טעם החלב. וזה הסבה שקורא לה ג׳ פעמים בל׳ בישול שהיא עיקר התיעוב.

ובאור החיים הקדוש הוסיף "ולא לצד תיעוב הדבר נאסר". וקשה דלמה לא, הא התורה עצמה קרי ליה תועבה וכמו שמצינו בכמה עבירות? (משכב זכר, משכב בהמה, ע"ז ועוד) אבל לדברינו מובן דעד כאן מדובר ראב"ע בדברים שאיסורם ממילא כמו חזיר וכדומה אבל אלו שנתהוו ע"י עבירה כבב"ח ונעבד לעכו"ם נקראו "תועבה" וכה"ג יאמר ברעש "אי אפשי אי אפשי".[5]

ג. היכי שקפיד רחמנא רק על המעשה עבירה לעומת היכי שקפיד גם על התוצאה

ויותר מזה מצינו בתוס' (חולין קטו. ד"ה חורש) שהקשה למה לא יחשב בישול של שבת תועבה גופה כמו בישול של בשר בחלב ותירץ דהיינו טעמא משום דבבשר בחלב הבישול ניכר אבל מעשה שבת אין ניכר שנעשה בשבת. הרי דלא מספיק שיעשה תועבה אלא דבעי שיהא התועבה ניכרת.

ועפ"ז מובן ספיקו של הפמ"ג (אשל אברהם שיט:א) במי שעבר מלאכת בורר בשבת אי נכלל באיסור מעשה שבת או נימא הואיל ובקל יכול להחזיר התערובת למצבו דמעיקרא שרי. ובריהטא ראשונה דבריו תמוהים דהא עבר אאיסור סקילה ומה לי שיכול להחזירו למצבו הקודם אבל לפי דברינו ועוד יותר לדעת התוס' דבעינן תועבה ניכרת יש מקום רחב לספיקתו, דשמא כל עוד שבקל יכול לבטל מלאכתו לא חשוב ניכרת (לעומת היכי שבישל מה שהוא דא"א לבטלו כל כך בקלות אם בכלל).

ועי' משנה תרומות (ב:ג) "והמבשל בשבת שוגג יאכל מזיד לא יאכל הנוטע בשבת שוגג יקיים מזיד יעקור". ובתפא"י שם מסביר הסבה דהנוטע במזיד הצריכו לעוקרה ואילו המבשל אין אסורה אלא עד לאחר שבת היא שלא רצו חכמים להפסיד גוף המותר אלא שלא ליהנות מהמעשה אז בבישול ע"י המתנה אזיל לי' מעשיו לעומת נוטע דלא שייך בענין אחר. והיא והיא דברינו, שד' התפא"י בנויים על אותו יסוד שבעצם מעשה שבת אינו תועבה ממש כמו בב"ח דאצלו רק המעשה תועבה ולא התבשיל עצמו לעומת בשר שנתבשל בחלב שמלבד המעשה בישול גם

---

[5] ומה שמובא בהמשך דבריו "אי אפשי ללבוש כלאים" אף שזה נתהוה ע"י מעשה אדם עכ"ז איסורו אינו אלא הלבישה אבל אריגתה שרי (היפוך דין כלאי זרעים), וכל' הרמב"ם (הל' כלאים י:יב) "כלאי בגדים מותר לעשותם ולמוכרם ואין אסור אלא ללובשן בלבד או להתכסות בהן שנאמר לא תלבש שעטנז" ודו"ק.

התבשיל עצמו תועבה.[6] עפ״ז גבי שבת לא רצו חכמם להפסיד התבשיל אלא ליהנות מהמעשה ולזה מספיק שימתין עד אחר השבת משא״כ הנוטע בשבת אה״נ דגם אצלה רק המעשה התועבה ולא הנטיעה עצמה עכ״ז המציאות שלה היא דבכל אופן בעינן להמתין לא רק עד אחר שבת אלא עוד כמה ימים כדי השרשה וגידול מת״כ הצריכו חכמים בכה״ג לעוקרה לגמרי.[7]

ד. מקור לאיסור הנאה אצל מאכלות אסורות

בריש פ׳ כל שעה יש סוגיא ארוכה שדן במקור האיסור הנאה שמצינו בכמה מאכלות אסורות (כמו חמץ בפסח וערלה), ואף פעם לא מצינו שיביא חד אמורא קרא ״דלא תאכל כל תועבה״ אף דבגמ׳ בב״ק עא. מוכח שגם הנאה אסורה מחמתו אי לאו מיעוטא ד״לכם״ (עי׳ תוס חולין קטו. ד״ה כל שתיעבתי שלמד כן אע״פ שלא מובא קרא דלא תאכל כל תועבה) אלא שע״פ דברינו מובן דכל הסוגיא שם מדובר באלו מאכ״א שאיסורם מחמת גופם כגון חזיר, אבר מן החי ונבילה שלא מחמת עבירה נאסרה אלא גזירת המלך אבל אלו שנתהוו ע״י מעשה עבירה כבב״ח וכלאי זרעים אז התבשיל והזריעה הוו מגוף התועבה ואסורות.[8]

ה. האם איסור ״מעשה שבת״ היא איסור אכילה או איסור הנאה?

התוס׳ חולין קטו. (ד״ה כל שתיעבתי לך) מסביר שיש מיעוט מ״לכם״ שלא יהא מעשה שבת אסורה בהנאה רק באכילה. ולכאו׳ הכונה היא דבין אם למד מ״קודש היא״ או מ״לא תאכל כל תועבה״ צ״ל אסורה בהנאה

---

[6] עי׳ בלקח טוב כלל ג׳ מה שהתורה כתבה ״לא תבשל גדי ... ג׳ פעמים בל׳ בישול היא מפני שהבישול פועל התועבה ורק ע״י בישול יש את האיסור אכילה והנאה. אבל לאכול בשר וחלב בתערובת בלי בישול אינו איסור כלל מה״ת רק חכמים גזרו.

[7] ובביאור הלכה מוסיף עוד דגבי נוטע אין היכר שאסור ליהנות במה שהמתין עד אחר שבת דבכל אופן בעי המתנה משא״כ בבישול ניכר הדבר במה שממתין לאכלו שאסור ליהנות ממעשה שבת.

[8] וצ״ע גבי חולין שנשחטו בעזרה וכלאי ה״כ, ואפשר לחלק שהם אסורים אפי׳ אם נעשו מאיליו, כדתניא המקיים כלאים בשדהו לוקה (עי׳ מכות כא:) וכן חולין בעזרה אם הקדיש האם ולא הולד ושחטה. עי׳ תמורה דף יא: ד״בעא מיניה אביי מרב יוסף: היא שלמים (היינו בהמה מעוברת) וולדה חולין, ושחטה בפנים, מהו? למ״ד ולדי קדשים בהוייתן הן קדושין, מי הוי חולין בעזרה או לא?״ (ובמאמרי בית יצחק תשס״ט הנקרא גדר איסורי הנאה אצל מאכלות אסורות שם הערה 2).]

דהא קודש עצמו אסור בהנאה וכל המשתמש בה שו"פ חייב מיתה לרבי ומלקות לרבנן (פסחים דף לג.).[9] וכן מקרא ד"לא תאכל כל תועבה" ג"כ יאסר בהנאה דאנן קיי"ל כר' אבהו (שם דף כב:) "דכל מקום שנאמר לא תאכל לא יאכל לא יאכלו אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע".

ולפי"ז מובן עוד בעיה דלכאו' קשה למה נחלקו ר"מ ר"י ור"י הסנדלר דוקא במקרה דבישול ולא בשאר הלט' מלאכות. אבל עכשיו שיש לנו מיעוט להתיר מעשה שבת בהנאה נשאר לנו רק האיסור אכילה ורק במלאכת בישול שייכה דבמידי דאכילה היא.[10]

ו. לאו דלא תאכל כל תועבה
אליבא דר' יהודה לעומת ר' יוחנן הסנדלר

אלא דק' מתוס' בב"ק עא. ד"ה מה - דמק' ולא ליכתוב "קדש" ולא "לכם" וילמוד מ"לא תאכל כל תועבה," ותי' דאי מהתם ה"א אפי' בשוגג עכ"ל. מוכח שאין איסור הנאה מהאי קרא דאי יש היינו מצריכים "לכם" להתירו, וגם מוכח שלפי המסקנא אף עבירה בשוגג חשוב "תועבה" שלדעת תוס' היא גופה הסבה דבעי דרשת "קודש" ו"לכם" הא בלא"ה הוי שוגג בכלל תועבה.[11] ומלבד שד' התוס' קשה להולמם וכדהעיר כמה אחרונים דמהי תיתי שעבירה בשוגג ייקרא תועבה (פי' דלכאו' קשור לחומר העבירה ועד כמה הגברא אישתרש בחטא) הרי תוס' חולין שראינו מוכח כנגדו דבלי מיעוט ד"לכם", היה אסורה בהנאה. ואפשר דהוי מח' התוס' דבשני מסכתות אמרינן מפעם לפעם דפליגי אהדדי.

ודע אף דכ"ז אליבא דר' יוחנן הסנדלר ואנן קיי"ל כר' יהודה ד"מעשה שבת" אסורה רק מדרבנן מכל מקום הלאו ד"לא תאכל כל תועבה" במקומה היא. וראי' לכך דלפי ר' יהודה, אילולי המיעוט ד"קודש היא ולא מעשיה קודש" היו למדים האיסור דמעשה שבת ממנה (ע"ש בב"ק עא.).

---

[9] ועי' בספר לקח טוב כלל י' שדן בשי' ר' יהודה דהזיד במעילה במיתה אם זה רק באכילה או אף בשאר הנאות. ומביא דעת התוס' פסחים לג. ד"ה הזיד שכ' להדיא דרק לענין אכילה מפני שכל החיוב מיתה אצלה למד גז"ש חטא חטא מתרומה וכמו שם רק באכילה אף כאן ומה שם בכזית אף כאן.

[10] לכאו' גם במלאכת בורר ניתן וכן שחיטה, וי"ל אה"נ וגם בהני אוסר אלא שדיברו במלאכת בישול דהיא מלאכה המרכזית בהכנת אוכלים.

[11] פי' שלפי תוס' מה שלמסקנא למדים מקרא דלא תאכל כל תועבה צ"ל בין במזיד בין בשוגג

אז עכשיו נמי נניח שאין למדים "מעשה שבת" ממנה דמיעוט כתיב בה אבל שאר איסורים (שנקראו תועבה) דאין בהם מיעוט גמרינן. וזה הסבה דמצינו בכמה מקומות שטרחו האחרונים לבאר למה אין הדבר אסורה מחמת האי לאו "דכל שתיעבתי לך" (עי' גליון הש"ס לרע"א פסחים כב. ד"ה ור"מ ובספר לקח טוב כלל ג').

ז. הבנה חדשה בפלוגתת ר' יהודה ור' יוחנן הסנדלר בדרשא ד"קדש היא"

ולולי דברי תוס' הייתי אומר הסבה דבעי קרא ד"היא קודש" לדרוש ד"אף מעשיה קודש" אליבא דר"י הסנדלר היא מפני שאין איסורו זהה עם הלאו ד"לא תאכל כל תועבה" דאנן קיי"ל גבי מעילה דבעי שיהנה שיעור שוא פרוטה אפי' במידי דאכילה (כרבנן נגד ר' יהודה דגם בזה פליגי כדמוכח בפסחים לג:, לר' יהודה שיעורו בכזית דלמדים מגז"ש דתרומה) וכן פסק הרמב"ם (הל' מעילה א:ג) ולא בכזית כבכהת"כ. וגם מצטרף השיעורים אפי' ביותר מכדי אכילת פרס מה דלא אמרינן גבי מאכלות אסורות. (רמב"ם הל' מעילה ה:ג-ד "המעילה מצטרת לזמן מרובה וכו.")

היוצא מדברינו היא שיש ב' פלוגתות נפרדות בין ר' יהודה לר' יוחנן הסנדלר: (1) אם מעשה שבת איסור תורה או דרבנן, וגם (2) אם למדים מלא תאכל כל תועבה לשאר איסורי תורה או דוקא לאלו דשייכי לאכילה. לר' יהודה אף לשאר איסורים וכמו שהיינו למדים שבת ממנה אי לאו מיעוטא ד"קדש היא" משא"כ לר"י הסנדלר דאיצטריך קרא מיוחד גבי שבת (פי' שהוא לומד מ"קדש היא" היא קדש ואף מעשיה קודש ממש היפוך דרשת ר' יהודה) ולא למד מ"לא תאכל כל תועבה," ובעי טעמא. ומסתבר דזהו בגלל דלא שייך אלא באיסור שעיקרו אכילה וכלשון הפס' "לא תאכל כל תועבה". ולפי"ז מה שהערנו לעיל דלמה במבשל בשבת דוקא פליגי והלא בשאר הלט' מלאכות נמי צ"ל איסור הנאה אליבא דר"י הסנדלר אה"נ ומחמת ר' יהודה נקט לה. והאמת היא דלמה דקיי"ל לדינא כר' יהודה נגד ר"י הסנדלר ש"מעשה שבת" אסור דרבנן האיסור היא ליהנות מכל מלאכה ואפי' מכניס דבר מחוץ לתחום שאינו אפי' איסור מלאכה אלא איסור גרידא לפי הרמב"ם שהוא מה"ת (עי' כאן במאמר שלי הנקרא "בגדר הדין דבין השמשות לא גזרו משום שבות אפילו לכתחלה" אות ז').

ח. מה דקיי"ל לדינא דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא משום קנס דרבנן

כ' המחבר (הל' פסח תמח:ג) חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, אסור בהנאה אפילו הניחו שוגג או אנוס. ובמ"ב שם (ס"ק ז') כ' דקנסוהו רבנן שעבר על בל יראה. וקשה דלמה אסור רק משום קנס ולא מדאו' מפני "כל שתיעבתי לך." וראיתי אלו שטענו דרק היכי שעשה מעשה נקרא תיעוב משא"כ בב"י דהוי שוא"ת. אבל זה ק' דאיסור ב"י נמצאת גם בקום עשה כגון הקונה חמץ בפסח או שחימצו ועוד יותר שלדעת הרמב"ם לוקין בכהני גונא (עי' הל' חו"מ א:ג).

וכדי לבאר זה רציתי לומר דבר חדש ביסוד האיסור דב"י וב"י. שיש לחקור בהאי לאו, אם היא בא כסייג מה"ת להאיסור אכילה[12] בדומה לאיסור אכילת זגים וחרצנים אצל נזיר (ד"אמרינן ליה סחור סחור ולכרמא לא תיקרב") או שמא היא הלכה בפני עצמו לקיים חמץ ברשותו ללא קשר להאיסור אכילה.

בדרך כלל נוטים לומר כצד ראשונה והחוש נמי אמר כן דיש איסור אכילה וגם הנאה כמו שמצינו בשאר מאכ"א ובנוסף לזה יש איסור בל יראה ובפרט לדעת הרמב"ם (הל' מאכ"א ח:טו) שפסק:

---

[12] כך היא דעת הר"ן ריש המסכתא. ולכאו' יש נפ"מ בשיעורו של האיסור דאי משום סייג לאכילה יצטרך להיות שיערו בכזית כמו אכילה גופה משא"כ אי איסור בעלות יצטרך להיות שו"פ. אלא שזה אינו דעי' משנה ריש מס' ביצה דפליגי ב"ש (כותבת) וב"ה (כזית) בשיעור "חמץ" (לעומת חמץ עצמה) ובפיה"מ להרמב"ם וכן הרע"ב שם למדים שהמח' לענין חובת ביעור (פי' באיזה שיעור יעבור האיסור בל יראה) אבל לענין האיסור אכילה כו"ע בכזית. והשתא דאתינן להכי רציתי לדעת אם יש שיעור למטה כדי לקיים מצות תשביתו? לכאו' אי נימא דהוי ניתוק ללאו דב"י שיעורו שוה, ולא מצאתי כעת מי שדיבר על זה רק עי' בס' בעקבי הצאן למו"ר שכטר שליט"א (סי' לט) שכ' חידוש דבשעה שיבער החמץ לא תהא עוד חמץ ברשותו אף החלק שימכור לנכרי. ולבד שלא מובן לי למה המכר עצמה לא חשוב קיום במצות תשביתו לפחות אליבא דרש"י והרמב"ם שעיקר המצוה לבטל בלבו אז כש"כ היכי שבפועל מוציאה מרשותו, עכ"ז כמה בעי לבער? ועלה בדעתי הואיל וקיי"ל שאיסור ב"י בכזית אז מצות תשביתו שניתוק לה ג"כ באותו שיעור. ואם כנים דברינו מתורץ קושיית השאג"א (סי' פא) שהק' למה פליגי ב"ש וב"ה בשיעור דב"י הא אין כאן מלקות בכשיעור (חוץ לדעת הרמב"ם שאם קנה החמץ בפסח לוקה) וכן בפחות מכשיעור דהא חצ"ש אין לוקין עליו. ולדברינו אה"נ והנפ"מ גבי "שאור" היא לענין שיעור מצות תשביתו שניתוק לה, לב"ש בעי לבער ככותבת ולב"ה רק כזית.

"כל מאכל שהוא אסור בהנאה אם נהנה ולא אכל כגון שמכר או נתן לעכו"ם או לכלבים אינו לוקה." [13]

אז בנוסף להאיסור הנאה שכל פעם בא כסייג לאכילה יש כאן עוד סייג דבל יראה. אבל כד נעיין קצת, נראה כמה ראיות לצד השני.

1) הגמ' מביא רבוי שלא רק בחמץ דידיה יש איסור אלא אף בחמץ של עכו"ם שקיבל עליו הישראל אחריות. ואי נימא שהיא הלכה בפני עצמו שאיסור בעלות היא מובן שהתורה מרחיב גדר "בעלות" לגביה שאף מידי דאינו שלו בדרך כלל כאן קרוי שלו (כעין מ"ד דבר הגורם לממון כממון דמי). אבל אי נימא שהיא סייג לאכילה מהו כ"כ הרעש שקיבל עליו אחריות האם חיישנן אותו לגנב.

2) וכן להיפך שואלת הגמ', "יכול אם טמן אותו או הפקיד אותו ביד נכרי לא יהי' עובר ת"ל "שאור לא ימצא בבתיכם" - אפי' הפקידו או הטמינו. ואי נגיד דכל אותו לאו סייג לאיסור אכילה למה באמת אסורה הרי החמץ נמצא אצל הגוי ולא יבא הישראל לאכלו. משא"כ אי איסור בעלות היא מה שנמצא חמץ של ישראל ברשות העכו"ם לא מעלה ולא מוריד דעדיין נקרא שלו אף שאינו ברשותו.

3) הרמב"ם הלכות חמץ ומצה (ב:א) פסק:

"מצות עשה מן התורה להשבית החמץ קודם זמן איסור אכילתו שנאמר (שמות י"ב) ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם"

ושם (הל' ב') כתב "ומה היא השבתה זו האמורה בתורה היא שיבטל החמץ בלבו ויחשוב אותו כעפר וכו."

---

[13] ובפירוש המשניות שלו למס' כריתות (ג:ד) במה שהוא קורא הנקודה הנפלאה מסביר הרמב"ם למה לא חשוב איסור בב"ח איסור מוסיף על חתיכת בשר נבילה מחמת איסורו בהנאה וז"ל "והתשובה לכך שבשר בחלב לא נאסר בהנאה אלא מחמת שאסר הכתוב אכילתו לפי הכלל שבארנו שכל שנאסר באכילה נאסר ליהנות בו עד שיפרוט לך הכתוב, ואין בו פסוק האוסר אכילתו ופסוק האוסר ליהנות בו, אלא שני הדברים יחד הם אסור בשר בחלב, וכיון שאמרנו אין אסור חל על אסור ולפיכך לא יחול אסור בשר בחלב על אסור נבלה הרי לא יהא אסור בהנאה אלא יהא מותר בהנאה והאוכלו לוקה משום נבלה, וירד אסור בשר בחלב לגמרי לפי שלא חל" ע"ש שממשיך לבאר הטעם שאיסור מעילה חלה שאף איסור האכילה שלה היא מפאת הנאה וכדהבאנו למעלה דשיעורו בשוה פרוטה ולא בכזית יוצא שהיא איסור הנאה לגמרי ומת"כ חל על איזה איסור אכילה מטעם איסור מוסיף שלא כמו בשאר מאכ"א שעיקרם איסור אכילה עם סייג של איסור הנאה שנובעת ממנה ומפני זה לא נקרא איסור מוסיף.

וכן היא דעת רש"י פסחים דף ד: ד"ה בביטול בעלמא - דכתיב תשביתו ולא כתיב תבערו, והשבתה דלב היא השבתה עכ"ל. [14]

עכשיו אם נגיד שכונת התורה היתה לעשות סייג להאיסור אכילה[15] לא מסתבר כלל שיספיק ביטול בלב לסלקו דסוף כל סוף החמץ עדיין בביתו ואיזה סייג היא זו. לדוגמא גבי ע"ז שצותה לנו להוציאה מבתינו כדכ' "לא ידבק בידך מאומה" וכן "לא תביא תועבה אל ביתך" יש לומר שהכונה לסייג. אבל לפי הבנת רש"י והרמב"ם ע"פ המיכלתא דרשב"י לכאו' אי אפשר לומר כן.[16] משא"כ אם איסור בעלות היא מובן שביטולו מפקיע אותו מבעלותו.

וע"פ אותו הבנה מרויחים עוד נקודה שכבר הבאנו דעת הרמב"ם דבגונא דקעבר האיסור ב"י בקום עשה דינא הוא דלוקה (כגון אם קנה

---

[14] ודע שאין הפשט דלכתחלה בעי לבער החמץ מן העולם בפועל כמו ע"י שריפה או פירור ורק בדיעבד מספיק ביטול בלב (הגם שהחוש היא בודאי כן) שז"א דעי' במקור הדברים מובא במיכלתא דרשב"י בזה"ל: "מן התורה השבתה בלב ומד' סופרים ביעור ובמה בשריפה." וע' שם בפירוש הגאון ר' מנחם כשר ביאור נפלא איך להבין זה שהביטול בלב עדיף מהשבתה בפועל.

[15] כעין שיטת הרמב"ם גבי בשר בחלב שהאיסור הנאה אינו איסור בפני עצמו אלא סייג להאיסור אכילה ומת"כ לא אמרינן גבה כשרוצה לחול על מידי דאסור רק באכילה שיחול מדין איסור מוסיף (פי' מה שבב"ח יש בו גם איסור הנאה נגיד מגו דחל איסור הנאה שלו גם איסור אכילה יחול) וגם שאין לוקין עליו אע"פ שיש קרא מיוחד לו ולא נקרא לאו שבכללות- עי' דבריו בפירוש המשניות שלו לכריתות שקורא לענין זה "נקודה הנפלאה".

[16] ומה שהביא תוס' פסחים דף ב: על קושייתו למה תקנו חכמים בדיקה היכי שכבר עשו ביטול? (פי' דכבר סילק האיסור בל יראה ע"י ביטולו) בתי' שני וז"ל "אי נמי שאני חמץ שהחמירה בו תורה לעבור בבל יראה ובל ימצא החמירו חכמים (נמי) לבדוק ולבערו אפילו היכא דביטלו משום דילמא אתי למיכליה," אינו הכרח שדעתו דב"י סייג לאיסור אכילה. ובאמת יש להגיד להיפך וכצד השני שהבאנו ממה שלא מביא תוס' הסבה דדילמא אתי למיכלי' עד הסוף אצל התקנה דרבנן ש"המבטל צריך לבדוק" ולא בשורה ראשונה כסבה שהתורה עצמה החמירה ע"י אזהרת איסור דבל יראה יוצא שב"י איסור בפני עצמו הוא אבל אינו פרט באיסור האכילה. ועי' ברמב"ם הל' חו"מ (ד:ח-ט) שחילק בין תערובת חמץ שנפסל מאכילת אדם לפת שעיפשה דבעי נפסל מאכילת כלב כדי שלא יהא איסור בבל יראה. ועי' רח"ה שם שחילק בין טכ"ע (תערובת חמץ) להאיסור עצמה (הפת שעיפשה) ונראה מזה שיש איזה קשר לאיסור האכילה דטכ"ע לא נתחדשה אלא במידי דאכילה וכמו שמסביר הגר"ח שם באריכות.

החמץ בפסח או חימצו - הל׳ חו״מ א:ג) ואילו נימא דלאו דב״י רק סייג להאיסור אכילה, מלקות מי איכא? הא שיטתו דאיסורים שבאים כסייג[17] כמו האיסור הנאה אצל מאכ״א אין לוקין עליהם (שם הל׳ מאכ״א ח:טו - ועי׳ מאמר שלי הנקרא ״גדר המחייב באיסורי הנאה״ בית יצחק תשע״א עמוד קו׳ שהארכתי לבאר דעתו בזה).

ואם כנים דברינו מתורץ הקו׳ שהתחלנו בה למה חמץ שעבר עליו הפסח אסורים מדין קנס ולא מן התורה מדין ״כל שתעבתי לך״ דזה נאמרה רק במידי דעיקרו איסור אכילה כסתמא משמעות הקרא (פי׳ לא תאכל כל תועבה) ואילו הלאו דב״י אינו כן דאינו פרט באיסור אכילת חמץ אלא הלכה בפני עצמו ״שלא יהא ברשות ישראל חמץ בפסח.״

[17] עי׳ לעיל הערה 13 שהבאנו דברי הרמב״ם בעניו הנקודה הנפלאה